

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

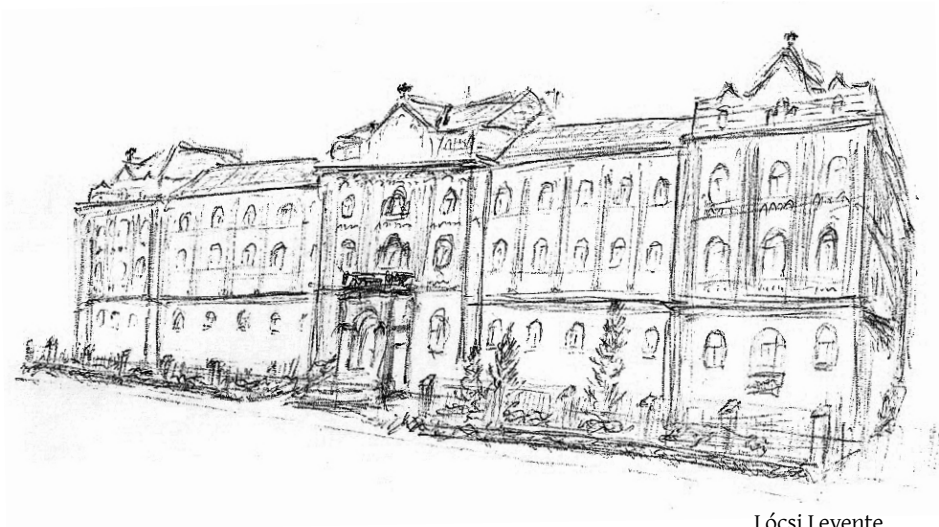
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Korompay H. János

Horváth János és az Eötvös Collegium

Erről a kapcsolatról szólva olyan összetett és életreszóló viszonyról, olyan alapviszonyról kell szólanunk, amely eszményeit, baráti és kollegiális körét, egész tanári és tudósi munkásságát, még családalapítását is meghatározta.

1899-ben, harmadévesként lett kollégista: néhány hétig még részt vehetett Péterfy Jenő utolsó óráin. Az 1902-ig tartó diákidőszak két szakaszra oszlott: a Csillag utcai két tanévre és az École Normale Supérieure-ben töltött kilenc párizsi hónapra; az onnan írt levelei egyebek között az École-t a kollégiummal hasonlították össze, az összetartó szellem szempontjából az utóbbi javára. Az 1903 és 1923 közötti tanítás három egységből állt. Az első 1903-tól 1908-ig tart: Horváth János Bartoniek Géza felkérésére úgy tartotta meg óráit, hogy közben gimnáziumokban is tanított: a Trefort utcában, majd a Berzsenyi elődjében és a régi Toldyban. A második időszak 1908 októberében, az Eötvös Collegiumba való beosztással indult, és a világháború kitörésével zárult, amelyben, főhadnagyként és századparancsnokként, közel három évig teljesített a szerbiai és a galíciai fronton katonai szolgálatot. 1917 áprilisában jóakarói közreműködése által hadiparancscsal szereltették le, és az Eötvös Collegiumhoz vonultatták be, mielőtt alakulatát az Isonzóhoz vezényelték: ekkor kezdődik a harmadik szakasz, amely az 1923-ban történt egyetemi tanárrá való kinevezéssel ért véget. A háború végén írta egyik tanári jelentésében: „Szép feladatunk lesz [...] egy sokat szenvedett fiatal nemzedék lelki egyensúlyának biztosítása, s tapintatos visszavezetésük a régi munkakörbe.”¹ 1917-ben kötött házasságot kollégiumi tanítványa, majd barátja és kollégája, Fest Sándor testvérével, Erzsébettel.

A volt kollégisták szövetségének alapító tagja és egyik vezetője volt 1935-ig, Gombocz Zoltán haláláig, és régi tanítványai és barátai, Szabó Miklós, majd Keresztury Dezső igazgatósága idején megkülönböztetett figyelemmel kísérte az intézmény életét. Az első nemzedék tagjaként csaknem négy évtizeden át volt cselekvő részese a magyar École Normale Supérieure életének. Életrajzának

¹ KOROMPAY H. JÁNOS: Horváth János Eötvös Collegium-beli tanári jelentéseiből (1905–1923). In: JANKOVICS JÓZSEF (szerk.): „Nem süllyed az emberiség!”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézete, 2005 (CD-formátumban).

legfontosabb fejezetéről van szó, hiszen egyetemi tanárságának rákövetkező huszonöt éve, egész életműve mind anyagában, mind szellemében és a feldolgozás módszerében elválaszthatatlan a kollégiumi előzményektől.²

Ideális környezet volt ez, közösség és személyiség találkozási pontja tanárság és tudomány kölcsönös feltételezettségének eszményében, állandó, belső együttélés a legkülönbébb szakokra készülő társakkal. Dokumentumok sokasága igazolja, hogy ez egymás segítése is volt; egymás munkájának ismerete és életre szóló barátságok születése; a továbbadandó eszményeken való munkálkodás pedig egyszerre volt erőforrás, életkeret és teljesítménycentrikus alapra, tudományos önállóságra törekvő szellemi épület. Állandó odafigyelés volt ez saját történetiségükre: az elődökre és a tanítványokra, kollégiumi és egyetemi tanárként, akadémikusként és öregkori barátként egyaránt. Sőt még azután is, amint Kodály levele mondja Horváth János halálakor: „Csak az vigasztal, hogy nem sok idő múlva csatlakozom a farkasréti dombon szépen gyülekező Kollégiumhoz én is.”³

A minta, tudjuk, az École Normale Supérieure volt, az elitképzés paradoxonával: a kiválasztás a diákok szempontjából arisztokratikus volt, a szó eredeti, „legjobb” értelmében; a kiválasztottak közössége pedig, az alapvizsgát követően, demokráciában élt. Ez csak a legjobb tanároktól kitűzött magas vizsgaszintet teljesítő legjobb diákoknak járt; ebből is fakadtak azok a kísérletek, amelyek el akarták törölni a szakmai szempontok elsődlegességét: 1950-ben megszüntették a Collegiumot, és helyette bevezettek egy másik szelekciót, nem tudván elviselni az érdem és az értelem arisztokráciáját, illetve annak a demokráciával való sajátos keverékét. Pedig már Condorcet tudta, az École Normale-ról szólva, hogy „A szellem és a tanítás egyenlősége: agyrém. Keresni kell tehát annak módját, hogy hasznossá tegyünk ezt a szükségszerű egyenlőtlenséget.”⁴

A „liberté”, „égalité” és „fraternité”, amely az Ulm utcai épület kapuja fölött szerepel, itt sajátos jelentést kapott. A szabadság jelentése elsősorban a tudáshoz való hozzáférés lehetősége és kötelessége, a tudás átadásának vállalása és ennek feltétele: a gondolkodás szabadsága és függetlensége, az a kritikai szellem, amelynek kifejlesztése érdekében 1795 tavaszán a tanár nem csupán előadta,

² KOROMPAY H. JÁNOS: Horváth János életművének alapjai és a Collegium. In: VARGA László (szerk.): *Az Eötvös Collegium és a magyar irodalomtörténet. Tanulmányok*. Budapest, Argumentum – Eötvös József Collegium, 2003, 9–30.

³ Kodály Zoltán levele Horváth János özvegyéhez, 1961. március 11. *Irodalomismeret*, XII. évf. (2002) 3–4. sz., 81.

⁴ „L'égalité des esprits et celle de l'instruction sont des chimères. Il faut donc chercher à rendre utile cette inégalité nécessaire” – Jean STAROBINSKI: *Le partage des savoirs*. In: Paul VIALLANEIX (ed.): *L'apprentissage du savoir vivant. Bicentenaire de la fondation de l'École Normale Supérieure*, Paris, PUF, 1995, 26.

hanem a hallgatókkal meg is vitatta az anyagot. Relatív szabadság tehát, hiszen csak a kiválasztottak élvezhették, de abban a bizonyosságban, hogy mindez továbbadható. Az egyenlőség ára a teljesítményelvű kiválasztás mind a tanárookra, mind a tanítványokra vonatkozólag, a „fraternité” pedig, mint a kiválasztottak szolidaritásának, öntudatának és felelősségének kifejezése, az együttélés és az együttműködés során kialakult és öröklődött rítusokban nyerte el egyedi és összetéveszthetetlen formáit és szokásait.⁵

Horváth János 1925 végén ezt írta Szekfű Gyulának, aki, mint volt kollégista, Bécsből hazatérve a Pázmány Péter Tudományegyetemen az újkori magyar történelem professzoraként kezdte meg tanítását: „Egy kötelességünk azonban eltagadhatatlan: tovább adni azt, amit szerencsésebb helyheztetésünkben másoktól kaptunk; az nem a mi személyes tulajdonunk.”⁶ A továbbadás kötelessége az École és az Eötvös Collegium értékrendjének középpontjában állt: azért tanultak, hogy tanítsanak; ez volt létoka annak a „szerencsésebb helyheztetésnek”, amelybe nem születési privilégium, hanem tehetség és teljesítmény vezetett. Az 1946–1947. egyetemi tanév elején Horváth János arra figyelmeztette hallgatóit, hogy a nép fiainak származás szerinti elismerése hasonlatos a régi születési kiváltságával;⁷ 1952-ben pedig, *A reformáció jegyében* című monográfiájának lektori jelentéseire válaszolva, a személyiség jogait és megítélését védte az uralkodó újabb ideológiákkal szemben: „egyéni különbségeket (hajlam, tehetség, temperamentum különbözőseit) semmiféle alaptörvényre nem tudunk visszavezetni”.⁸ Nem a születés, hanem a teljesítmény középpontba állítása, függetlenségre törekvés és kritikai szellem, dogmaellenesség és vita: ezek voltak az École Normale Supérieure és az Eötvös Collegium legfőbb erényei.

Módszertanilag a vita („*débats ou conférence*”) volt az École legnagyobb újjátása: ezt a példát átvette a Collegium. A magyar irodalmat itt elsőként tanító Riedl Frigyes az 1895–1896. tanévből fennmaradt, Eötvös Lorándhoz írt jelentésében órái műfaját a „*conferentia*” szóban jelölte meg. Így számolt be működéséről: „Egyáltalán azon voltam, hogy ne előadásokat tartsak, hanem tanítványaim önműködését fokozzam és őket a tárggyal való foglalkozásra és róla

⁵ KOROMPAY H. JÁNOS: Az École Normale Supérieure és az Eötvös József Collegium. In: RADVÁNSZKY Anikó (szerk.): *Ember lenni mindég, minden körülményben. Tanulmányok Kiczenko Judit születésnapja alkalmából*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2008, 265.

⁶ VÉRTESSY Miklós: Az egyetemi tanár kötelessége. Horváth János levele Szekfű Gyulához. *Világosság*, XVII. évf. (1976) 2. sz., 121; *Irodalomismeret*, XII. évf. (2002) 3–4. sz., 28.

⁷ KOROMPAY H. 2008, 266.

⁸ KOROMPAY H. JÁNOS: Az irodalomtörténeti függetlenség dokumentumai Horváth János hagyatékában. In: ITTÉZS GÁBOR–KISÉRY András (szerk.): *Míves semmiségek – Elaborate trifles. Tanulmányok Ruttkay Kálmán 80. születésnapjára*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2002, 403.

való elmélkedésre rábírjam.” Horváth János a *Le Centenaire de l'École Normale* című kötetből, nem sokkal Párizsból való hazatérése után, kijegyzetelte az École történetére vonatkozó összefoglalást; ebben a „conférence” mint óratípus hangsúlyos szerepet kap.⁹ Ezt a módszert követte, kollégáival együtt, ő is: többek között ezt bizonyítja az 1909–1910. tanévről írt jelentése: „15 emberrel szemben már bajos megőrizni az egyszerű bizalmas beszélgetés hangját: a tanár minden beszéde szükségkép előadás-szerűvé, a csoport szinte osztályá lesz.”¹⁰

A Collegium kurátorára, Eötvös Lorándra, mint rendkívüli emberi személyiségre emlékezett vissza; BG úr pedagógiai jelszavát követte, amely így hangzott: „És nem feledik el egy pillanatra sem, hogy az az idő, melyet a tanítási órán eltöltenek, nem egyszerűen az órarend parancsára adott óra, hanem tanítványaik életének egy része. Ennek minden pillanata drága.”¹¹ Rendkívüli tanítványai, majd kollégái voltak: közülük hadd emeljük ki Kodály Zoltánt, Szekfü Gyulát és Pais Dezsőt.

A közös kollégiumi munka olyan egyéb foglalatosságokkal is kiegészült, mint a Laczkó Géza által leírt éjszakai cirkuszi játék az óbudai amfiteátrumban, amelyben ez volt a szereposztás: „római császár – Horváth János kollégiumi tanár, senatus – Kodály Zoltán negyedéves, gladiátor – Szekfü Gyula negyedéves, oroszlán – Szabó Dezső negyedéves, nép – Laczkó gólya, akit ezek az öreg kollégisták nem tudom, miért, de megtiszteltek azzal, hogy szűkebb baráti körükbe fogadták. A császár izzó parazsú portorikójával fölült a romkőtrónjára, a küzdők s a senatus populusque Romanus felvonultak emelt karral: Ave Caesar, morituri te salutant! üvöltött a latin kiáltás annyi évszázad némasága után újra a (gyepes-gazos) arénán. Az aquincumi veterán légionisták bizonyára fel is ébredtek rá s csodálkozva nézték, hogy a kerek barnás koponyájú, szemüveges, kétes mosolyú, zakós gladiátor miként vonszolja maga után gallérjánál fogva a négykézláb szökkenő, szőke sörényű, raccsolva bőgő fátermörderes oroszlant. A »senatus« hódolattal üdvözölte a császárt, s mivel kevés volt a gladiátor, maga is levonult a gyepre püfölni a vidám oroszlant, a »nép« fel s alá száguldott a kör töltés tetején egy személyben becsületes igyekezettel tömeget ábrázolva s zord latin szólammal szórta tele az éjszakát, míg végre a császár »pollice verso« megadta a halálos jelt s az egész társaság zúdult a küzdőtérré a csiklandósan hahotázó oroszlant elagya-bugyálni. Az oroszlán aztán kimúlt, kezét-lábát szétvetve elterült arccal a holdnak s a császári menet kivonszolta az arénáról... Kissé kiszuszogtuk magunkat,

⁹ Paul DUPUY: Résumé de l'histoire de l'École Normale de 1810 à 1895. In: *Le Centenaire de l'École Normale*. Paris, Hachette, 1895, 211–252.

¹⁰ KOROMPAY H. 2005. oldalszám nélkül.

¹¹ *Szövetségi Évkönyv I. 1921/1922*, 25.

aztán vidáman nekivágtunk a hosszú gyalogútnak, a se vége, se hossza óbudai utcán minden harmadik-tizedik kapun becsöngettünk, utána futva iramlottunk tovább vissza-visszanézve a küszöb elé ingben-gatyában kicsalt házmesterek ritkás sorfalára. Hajnalodott, mire a Csillag utcába értünk, de nyolckor már íróasztalnál, könyvtárban vagy másutt munkája mellett ült ki-ki. Mulatni kell, de dolgozni muszáj volt.”¹²

Az Eötvös Kollégium Volt Tagjai Szövetségének alapszabályai közé tartozott „[a] szövetség tagjainak s családtagjaiknak szükség esetén anyagi támogatása.”¹³ A Collegium és a szövetség intézményes megszűnése nem szüntette meg a belső szövetség összetartását. 1957-ben néhány, még BG idejebeli kollégista szervezte meg Bartoniek Géza négy leányának anyagi segítségét: nagy nyomorúságukban kettőnek volt valamelyes nyugdíja, és egy közülük súlyos beteg. Horváth János Kodálynak írt leveléből idézek: „Mélyen meghatva köszönöm szegény BG. úr helyett, aki már erről semmit sem tud. Te a »bis dat qui cito dat« mondást átformáltad, mert bis adtál és cito adtál.”¹⁴

A század eleji kollégiumi zenekarban Kodály Zoltán a nagybőgővel működött közre, a primás Horváth János volt. Kodály 1958-ben ezeket az emlékeket elevenítette föl: „Kedves Vén cigány, húzd, ki tudja meddig húzhatjuk, vigyázzunk nyűtt vonónkra, van még pár szőrszál rajta. Nem szeretnék egyedül maradni bőgőmmel, primás nélkül!” A válasz vers volt, amelynek címe: *Végkecskeméti Zoltánnak, ama hajdani híres banda jónevű nagybőgősének.*

Mit ér bőgő banda nélkül?
Mit a banda primás nélkül?
Düvődüvő cinicini nélkül?
Kész siralom lenne biz az végül!

De te ne félj! A nagy öreg bőgő
Nálad nem lesz magányosan bőgő.
Ne maradsz te benne a csávában,
Nem szorulsz meg hangszerek dolgában,
Mert bandámban bőgöm kívül másat –
Kitanultál hangszerszámot százat,
Trója ellen nem kell neked csel-ló:
Néphódító szerszámod a cselló,

¹² LACZKÓ Géza: Csillag u. 2. *Valóság* XXI. évf. (1978) 11. sz., 31.

¹³ *Szövetségi Évkönyv I. 1921/1922*, 39.

¹⁴ KOROMPAY H. 2003, 11.

És lesz kéznél, hogy aztat felváltva,
 Bús dallamot búsan búgó brácsa;
 Aztán kapod, s megújult erővel
 Kipitykézed cimbalomverővel.
 S ha zongorát megúnta az újjad,
 Kitalálsz te zenebonát újat,
 Odaszólsz a gyermekkarnak: „fújjad!”
 S a sok gyermek nyitva torkát, száját,
 Hallod tőlök magad muzsikáját.

Se hegedűm nékem, se vonóm, se gyantám,
 Mint a kámfor eltűnt hajdani jó bandám;
 Magyar műzenénknek pótolhatlan kára,
 Ebeknek hogy jutott már harmincadjára.
 Magam is már összezavarom a kótát,
 Mindennap felejték egy-egy régi nótát,
 Uzsikának-muzsikának vége!
 Üdvözöl barátod, az öreg

Juhgége¹⁵

1961 márciusában Horváth János farkasréti sírjára kerülő koszorúk közül az egyik szalagján ez állt: „Prímásának régi böggőse”.

Szekfű Gyulának az Egyetemi Könyvtárban őrzött levelezése 228 darab, 1907 és 1939 között írt Horváth János-levelet tartalmaz. Ez a forrásegyüttes hírt ad többek között a két tudós megvalósulatlanul maradt terveiről: így Horváth Jánosnak a tízes évek elején kiadni szándékozott tanulmánykötetéről vagy ket-tejük tervezett folyóiratáról az első világháború után; hozzásegít Horváth János névtelenül megjelent cikkének azonosításához az Irodalomtörténet folyóirat-szemléjében, vagy ahhoz, hogy a Szekfű Gyula pályáján hozott választásokat jobban megérthessük: így azt, hogy miért nem vállalta bécsi kutatásai idején az Eötvös collegiumi tanárságot, vagy hogy milyen érzésekkel jelent meg a pesti egyetem katedráján; hogy milyen könyveket küldött barátjának frontszolgálatá alatt; hogy milyen szakmai vagy egyéb konfliktusok között folyt a tudományos élet az Irodalomtörténeti Társaságban, a Bölcsészkaron vagy az Akadémián; hogy

¹⁵ „Juhgége”: vö. *A nagyidai cigányok. Vö. Tamburás öreg úr*:
 Sokra bizony már alig viszi dolgát;
 Ő is „minden nap feled egy-egy nótát”;
 Nem is a művész babérja hevíti,
 Csak gémberedő ujját melegíti.

miképpen reagált Horváth János a régi barát, Szabó Dezső nem éppen barátságos bírálatára a Petőfi-monográfia megjelenése után; hogy milyen célokat szolgált mindkettejük részvétele a napisajtóban, az Uj Nemzedék hasábjain; hogy milyen feladatot jelentett és hogy milyen nehézségeket okozott a Napkelet kritikai rovatának szerkesztése.

Ebben a gyűjteményben kiemelt helyet foglal el *A száműzött Rákóczi* és *A három nemzedék*: mindkettő kéziratát ő stilizálta; központi szerepe volt az első könyv megjelenését követő támadások elhárításában, és közösséget vállalt a megélt történeti sorsfordulók oknyomozásaiban.¹⁶ Történetiszemléletük nem jelentett feltétlen azonosulást; élet- és alkotásmódjukban is volt különbség. Horváth János 1913-ban írta: „Paradoxon: az egyedüllét, a morális és filozófiai magány a legteljesebb személytelenség a világon. Egyedül csak az tud lenni, aki magával nem törődik. Ennek pedig a kifejezési módja nem a csendes ironia, mint te hiszed, hanem valami türelmes, csendes, de állandó monológizálás, naivúl és fennhangon való monológizálás (ahogy a féleszűek szokták). Mindig akad valaki aki meghallja, de a féleszű azzal nem törődik.”¹⁷ A számtalan hivatkozás egymás műveire azonban a másik kutatásának állandó figyelését és a saját szintézisbe való beépítését jelenti. Jellemző elismerés származik 1927-ből: „Könyvedet [azaz a *Magyar történet* XVI. századi kötetét] csak írd. Ha napi 4 nyomtatott lapot értesz, azzal nagyon meg lehetsz elégedve.” Ez a könyv volt *A reformáció jegyében* című, először 1953-ban megjelent monográfia történeti alapja, mint azt annak jegyzetében olvassuk: „A köztörténeti áttekintés forrása főképp Szekfű Gyula kötete a H.-Szben, többször csak kivonatszerűleg.”¹⁸ „Johanni Julius” – írta Horváth Jánosnak ajándékozott könyveibe Szekfű, olykor olyan bővítményekkel, mint a *Mit vétetem én?* esetében a „harcos” és a „még most is áruló”: „Johanni militanti Julius adhuc proditor tenerrime dedicat”, vagy mint a *Magyar történet* hatodik kötetének 1931-ben kiadott példányában: „J. – J. (megint egy kötet, mikor lesz már vége?)” és az 1933-ban megjelent hetedik, „ultimum tomum” ajánlása végén a „munkatárs”, a „socio laboris Johanni” áll.

Amikor viszont a *Magyar Szemle* 1939 elején Farkas Gyulának *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban 1867–1914* című könyvét vitatta, Horváth János nem tett eleget a szerkesztő Szekfű Gyula felkérésének, aki néhány „törzsökös” magyar hozzászóló véleményét kérte. Fő indoka az volt, hogy, mint Eckhardt Sándornak írja: „Ki magyar, ki nem? – ez aktuális politikai kérdés [...]. Ma a magyar állam-

¹⁶ DÉNES Iván Zoltán: *A „realitás” illúziója. A historikus Szekfű Gyula pályafordulója.* Budapest, Akadémiai, 1976; LACKÓ Miklós: *Korszellem és tudomány.* Budapest, Gondolat, 1988.

¹⁷ DÉNES 1976, 87.

¹⁸ HORVÁTH JÁNOS: *A reformáció jegyében.* In: KOROMPAY H. JÁNOS – KOROMPAY KLÁRA (szerk.): *Horváth János irodalomtörténeti munkái* II. Budapest, Osiris, 2006, 465.

polgárok közül magyar mindenki, aki nem akar német járomba kerülni.” Másrészt pedig, folytatta: „Volt tanáraink, legjobb barátaink, tanítványaink, életemet megmentett orvosaim közt annyi a nem vérbeli magyar, hogy én ezektől mint »törzsökös« elkülönülni restellnék.”¹⁹

1938-ban bekövetkezett súlyos szívbetege (angina pectorisa) után az egyetemi tanárságon kívül minden egyéb foglalatosságot elhárított, egyebek között 1945-ben a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság főtitkára által közvetített felkérést, amely így szólt: „Van szerencsénk értesíteni, hogy az Elnöki Tanács június 9.-i ülésén egyhangúan elhatározta, hogy Önt és Szekfű Gyula urat kéri fel a szellem-tudományok szakosztálya vezetésére. Egyben értesítjük, hogy az Elnöki Tanács ezen szakosztály számára 50 meghívott tag felvételét irányozta elő. Mellékelten megküldjük azoknak a tagoknak a névsorát, akiket már az Előkészítő Bizottság hívott meg tagokul. Kérjük, hogy a taglétszám kiegészítésére mielőbb, Szekfű Gyula úrral egyetértésben szíveskedjenek javaslatot tenni, de lehetőleg oly módon, hogy a rendelkezésre álló maximális taglétszám ne legyen teljesen kitöltve és néhány hely még később felveendő tagok részére üresen maradjon” (1945. június 12.).

Horváth János nem sejtette, hogy barátjával együtt ilyen funkciókba is kerülhet, és azt sem, hogy Szekfű Gyula nagykövetként nemsokára Moszkvába is eljut. Válaszának szövege a következő: „Köszönettel vettem Főtitkár úr szíves értesítését arról, hogy az Eln. Tanács engem is megbízott a szellem-tudományok szakosztályának vezetésével. Sajnálattal kell azonban közölnöm, hogy e kitüntető megbízást nem vállalhatom, minthogy néhány évvel ezelőtti súlyos betegsémem óta hivatalos teendőimen felül minden elkerülhető elfoglaltságtól kénytelen vagyok tartózkodni. Nem is vállaltam azóta semmi új megbízást, s a tanárin kívül (hogy ezt az egyet becsületesen elláthassam) minden egyéb, eddigi tisztségemről és elfoglaltságomról sorra lemondtam. Szíves elnézésüket kérve kiváló tisztelettel H. J.” (1945. június 21.).²⁰ Az a kollégiumi hagyomány és azok a korábbi viták, amelyek a tudomány önállóságáért, a gondolkodás szabadságáért és a tudományellenességgel szemben folytak, ilyen módon biztosították számára a függetlenséget a második világháború után.

Pais Dezsőről mint negyedéves kollégistáról ez áll Horváth János 1905-ből származó tanári jelentésében: „Pais összes eddigi tanítványaim közül legalkalmasabbnak mutatkozik irodalomtörténeti tanulmányokra. Komoly rokonszenvvel készítette egész collegiumi pályája alatt, nagyszámú, alapos dolgozatait;

¹⁹ SCHWEITZER Gábor, „...Én ezektől mint »törzsökös« elkülönülni restellnék”. Horváth János levele Eckhardt Sándornak 1939-ben. *Világosság*, XXXVIII. évf. (1997) 3. sz., 50–51.

²⁰ KOROMPAY H. 2002, 392.

általános tájékozást szerzett az irodalmi fejlődés egész menetéről s mélyebbre is hatolt annak nem egy részletébe; bizonyos gyakorlatra tett szert ekként, melynek további értékes fejlődéséről józan gondolkodásmódja, fejlettebb ízlése és szerény becsületessége biztosít.”²¹ Az, hogy ez a megbecsülés kölcsönös volt, Pais Dezső 1958-ban írt visszaemlékezése is tanúsítja: „A Horváth-órák valójában nem órák voltak, hanem lélekformáló, sőt lélekteremtő élmények. – Az irodalmi »szakvezetés« technikailag abban állott, hogy Horváth úr év elején egy csomó témát állított össze, s belőlük mindenki hármát választott ki. Ehhez kapott irodalmat és bizonyos tájékoztató szempontokat. A feladatokon hetek komoly munkájával dolgoztunk. Egy ilyen dolgozat bemutatása egy vagy két órán történt meg. De a fáradozás megérte, mivel a szakvezető hozzászólásában tárgyilagosan, de biztatóan értékelte azt, amit végeztünk; és amit ő magából hozzáadott, egyre táguló távlatokat nyitogatott előttünk arra, hogy miképpen lehet megközelíteni régi és újabb irodalmunk sajátosságait, legkülönbébb jellegű értékeit. [...] Már a fiatal Horváthnak jellemzője volt a fölényes tudás. Igen, de a fölény nála az anyaggal szemben nyilvánult meg, nem a tanítványok irányában.”²²

Levelezésük jelentős forrás a kollégium új épületbe való költözésétől és az Irodalomtörténeti Társaság megalapításától egészen az 1938-ban kezdődő szomszédságig. A Kosztolányi tér 12.-ben lakó Pais Dezső rendszeres vasárnaponkénti látogatója volt a Bocskai út 27. szám alatti háznak; ő volt a legfőbb ösztökítő a külső világgal az 1948-ban kezdődő nyugdíj éveiben, így ő szervezte meg annak a cikknek a megjelenését, amely *Amnesztiát!* címmel a következő tiltakozó szöveget közölte a Magyar Nemzet 1956. október 26-i számában: „A magyar nyelvtudósok és irodalomtudósok nevében kérjük a kormányt, hogy függessze fel a statáriális ítéletek végrehajtását, a kiengesztelődés elősegítése és a nemzeti egység biztosítása érdekében. Budapest, 1956. október 26. Pais Dezső egyetemi tanár, Kossuth-díjas akadémikus, Horváth János ny. egyetemi tanár, dr. Varg[h]a Balázs, a magyar Irodalomtörténeti Társaság titkára.”²³

Zárógondolatul azt idézem fel, hogy miután a kollégiumot bezárták, illetve inter-nátussá alakították, Horváth János nem lépett be ebbe az épületbe. Mindazonáltal a felidézett dokumentumok azt bizonyítják, hogy mindvégig itt maradt.

²¹ KOROMPAY H. 2005. oldalszám nélkül.

²² PAIS DEZSŐ: A Horváth Jánossal társalkodó Pais Dezső, avagy tükörcserepek egy ötvennégy esztendő együttlét emlékeiből. In: *Horváth Jánosról. Méltatások - emlékezések*. Budapest, 1958, 29 és *Irodalomismeret* XII. évf. (2002) 3–4. sz., 75–76.

²³ KOROMPAY H. 2002, 396.

Függelék

Horváth János évenkénti tanári jelentéseit az Eötvös Collegium archívuma őrzi; ezekből közlünk válogatást.²⁴

1905. június 7.

„[A] második félévben, a haladottak [francia] csoportjából Eckhart [Sándor] – nagyobb készültségének megfelelőleg – [Lucien] Bézard úrhoz tétetett át.

A kezdő filológusok olvasmánya: Daudet: *Le petit chose*; a kezdő historikusoké: Thierry: *Récits des temps mérovingiens*; a haladottaké: Daudet: *Tartarin de Tarascon*; Molière: *Les précieuses ridicules*, *Le malade imaginaire* és *Marivaux: La surprise d'amour*.”

„Magyar irodalom.

I., II. és III. évesek külön-külön csoportba voltak sorozva. A két első csoport az 1711 előtti, a III. csoport az 1711 utáni irodalommal foglalkozott.

Az I. évesek nagyon sokan voltak (Czebe [Gyula], Gulyás [József], Marcsek [Andor], Mohay [Lajos], Pais [Dezső], Pintér [Lajos], Rabb [István], Trócsányi [Zoltán], Velledits [Lajos]); s ezek közül hét magyar–latin–görög szakos, csak két magyar–német, magyar–francia egy sem. E csoportnak tehát összességében véve két hátránya volt: a tanárjelöltek nagy száma és szaktanulmányaik egyenműsége. – Nagy számuk azért, mert ritkábban volt alkalmuk külön végzett tanulmányaikat az egész csoport előtt bemutatni. Szaktanulmányaik egyenműsége pedig megnehezítette az idegen befolyások tárgyalását, s korlátozta a modern műfajok külföldi fejlődésére való kiterjeszkedést. A tavalyi első csoport e tekintetben szerencsésebb összeállítású volt.

Ez az első csoport különben is gyengébb a tavalyinál. Túlnyomóan közepes tehetségek, kik közül csak Czebét s talán még Paist lehetne kiemelni.”

„A II. éveseket (Kuncz [Aladár], Kräuter [Ferenc], Laczkó [Géza], Pózna [Lajos]) már méltóztatik ismerni. Ezek általában véve jók; Laczkó teljes mértékben megfelelt a hozzá kezdettől fogva fűzött várakozásainknak.”

„A III. évesek (Bauer [Herbert: Balázs Béla], Borsiczky [Árpád], Fest [Sándor], Kalocsay [Endre], Szabó [Miklós], Szeremley [Császár Loránd], Szolár [Gyóni Ferenc]) mind a két előbbi csoportnál többet mutatnak fel. Vannak köztük igen jó filológusok (Szabó, Szeremley), kik igen pontos, lelkiismeretes tanulmányokat

²⁴ KOROMPAY H. 2005. Kinyomtatva most jelenik meg először. A levéltári jelzetek: Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Levéltár, 52. doboz 101. Tanári jelentések 1895 és 1910 között, 52. doboz 101/1. Tanári jelentések 1910 és 1915 között, 52. doboz 101/2. Tanári jelentések 1915 és 1922 között, 52. doboz 101/3. Tanári jelentések 1922 és 1927 között.

készítettek; vannak eredeti gondolkodásuk (a két előbbin kívül Bauer és Fest, jóllehet Bauer kissé különcz) s a többi is kifogástalanul végzi minden dolgát. – Ezekkel a magyar drámairodalom fejlődését tekintettük át Kisfaludy Károlyig s a regényét Jósikáig. Kár, hogy a magyar irodalomnak épen leggazdagabb s -fejlettebb korára jut legkevesebb időnk. De erre a tanárvizsgálatok anyagbeosztása kényszerít.”

1908. május 28.

„Huszt [József] finomabb stilus-érzéknek adta biztató jeleit s ez oly ritka tulajdonság, hogy e helyen külön említésre tartottam méltónak.”

„Kitűnők” a IV. évesek közül Pais és Trócsányi. „De míg ez utóbbi, úgy látszik végképen a nyelvészetre adta magát, Pais összes eddigi tanítványaim közül legalkalmasabbnak mutatkozik irodalomtörténeti tanulmányokra. Komoly rokonszenvvel készítette egész collegiumi pályája alatt, nagyszámú, alapos dolgozatait; általános tájékozást szerzett az irodalmi fejlődés egész menetéről s mélyebbre is hatolt annak nem egy részletébe; bizonyos gyakorlatra tett szert ekként, melynek további értékes fejlődéséről józan gondolkodásmódja, fejlettebb ízlése és szerény becsületessége biztosít.”

1909. június 5.

IV. évesek: „Gragger [Róbert]nél ellenben (ki szintén kitűnően vizsgázott) már megvan a baj. Igaz, hogy ő sokat dolgozik s különösen irodalmi kölcsönhatásokat szerencsésen vesz észre s ügyesen mutat ki; igaz, hogy e téren hasznos munkát várok tőle: de sajnálattal tapasztalom, hogy mióta neve nyomtatásban jelent meg, mind nagyobb önelégültséggel véli magát kész tudósnak s olybá tűnik fel, mintha főcélul a nyilvánosság előtt való mennél sűrűbb szereplést tekintené.”

II. évesek: „Legerősebb tehetség köztük Huszti, kit sajnosan látok más szak tanulmány (a görög) felé távolodni.”

„Az I. évesek – sajnós! nagyon sokan voltak [...]. Tizenkét embert bajos egyenlő mértékben állandóan foglalkoztatni, még nehezebb ellenőrizni s alaposan megismerni. Ép ezért az eddiginél nagyobb mértékben törekedtem arra, hogy minden óránk igazi közös munka legyen. Mindenki (vagy lehetőleg mindenki, – mert eszközeink nem mindig engedhetik ezt meg –) a kitűzött kérdésről előre tájékozódva jön az órára; egyik részletre egyik, másakra másik ad felvilágosítást; meghallgatom bírálataikat, pótló megjegyzéseiket társaik közlésére vonatkozólag; bizonyos kérdésekről, mik elkerülték figyelmüket, ott a helyszínén gondolkozni kényszerítem őket. Így aztán mind folyvást tanul, egyenletesen dolgozik,

kénytelen gondolkozni s érdeklődésük erősödik. Viszont én is jobban megismerem őket, ők is egymást: minek következtében kevésbé lehet alkalom arra, hogy valaki önhittségében háborítatlanul megmaradjon.

Eljárásomat még egy kedvezőtlen tapasztalat irányította más felé is. Nem tudnak u. i. írni; a középiskolából legtöbbször csak szónoki dagályt hoznak magukkal, de becsületes, egyenes, érthető, reális beszédet nem igen. Ezért az említett közös munkán kívül önálló dolgozatokat is készíttetek mindenikkel, ha lehet, kettőt is évenként: hadd álljon ki-ki a maga lábára, szedje össze ő maga a kérdés bibliográfiáját, rendezze saját maga a megismert anyagot s öntse tisztességes bemutatható formába. Csak így érhető el, hogy megtanulják a legelemibb, de úgy látszik: legnehezebb szellemi munkát: hogy tudniillik ne mondjanak többet és nagyobbát, mint a mennyit igazán tudnak és gondolnak. [...]

Zolnai [Bélá]nál már egy kis elkapottság jeleit vettem észre, bár tehetséges fiú: mindenestre javítható.”

1910. június 2.

Magyar irodalom: „15 első éves növendékem volt. E nagy szám már egy kis kószoló az új kollégiumból. Ily nagy csoportot sem vezetni, sem megismerni nem lehet úgy, mint az eddigi kisebbeket; 15 emberrel szemben már bajos megőrizni az egyszerű bizalmas beszélgetés hangját: a tanár minden beszéde szükségkép előadás-szerűvé, a csoport szinte osztállyá lesz.

Az eddigi kisebb csoportokban egy-egy növendék munkája töltött be egy vagy két órát s mégis elégszer rákerülhetett a sor valamennyire. A mostani nagyobb szám mellett ilyen eljárással egész évben csak kétszer referálhatott volna egy-egy. Kisebb, egyszerűbb, részlet-témákat kellett tehát kitűznom, hogy lehetőleg valamennyien feldolgozhassák s minden órán mennél többen jussanak szóhoz. Viszont e miatt komolyabb, huzamosabb előkészületet igénylő feladatokkal alig foglalkozhattunk. E bajon meg úgy próbáltam segíteni, hogy ki-ki tetszés szerinti dolgozatot mutathatott be írásban, melyet az illetővel külön beszéltem meg.”

„A harmad évesek közül [...] Huszti, a kit mindig Stiegelmar [Róbert] mellett emlegettünk, legnagyobb sajnálatomra végképpen a klassz. filológiához pártolt.”

1911. május 27.

„A II. éveseket, nagy számuk miatt, két csoportba kellett osztanom; így is 9–9 jutott mindegyikbe. [...] Különben a modern filológusok közül Eckhardt és Kasztner [Jenő] [...] a legjobbak.”

Francia csoport: „Tíz kezdő tanítványom volt, kik a mindössze 4–5 hónapra terjedő idő alatt valami feltűnőbb eredményt nem érhettek el. Annál nagyobb elismeréssel kell kiemelnem Nes Tivadart (oláh fiú), ki e rövid idő alatt is annyira vitte, hogy jövőre bátran mehet a legjobb haladók közé.”

1911. december 18.

„Az I. évesekkel a kódex-irodalmat tanulmányoztuk. És pedig úgy, hogy annak egy-egy kitűzött részletét egyszerre többen is feldolgozták s eredményeiket a heti egyik órában közölték. A másik órát rendszerint a kódex-irodalom együttes olvasásával töltöttük. A bemutatott dolgozatok tárgya s feldolgozóik:

- 1) A m. irodalom általános áttekintése 1526-ig. (Mindnyájan.)
 - 2) Általános tájékoztató nyelvelméleinkről (Bod [Károly], Hankis [János]).
 - 3) Bécsi, Münchener, Apor, Jordánszky-kódex: a legrégebb bibliafordítások. (Eperjesi [Kálmán], Ulreich [Vilmos]).
 - 4) Ehrenfeld-kódex: Sz. Ferencz-legenda (Guman [István], Eiszen [Tibor], Bárczi [Géza]).
 - 5) Érdy- és Kazinczy-kódex: Sz. Elek, Barlám és Jozafát-legenda (Begyáts [László], Hankis, Endrei [Kálmán])
 - 6) Margit-legenda (Jávor [Andor], Szegő [Gyergyai Albert], Begyáts, Guman, Hankis, Eiszen, Eperjesi)
 - 7) Debreczeni és Érsekújvári-kódex: Katalin-legenda (Ulreich, Bod, Angyal [Béla])
 - 8) Temesvári Pelbárt élete, munkái (Jávor, Eiszen, Endrei, Begyáts, Hankis)
 - 9) Temesvári Pelbárt kódexeinkben (Jávor, Hankis, Szegő)
 - 10) A Gesta Romanorum, s hatása irodalmunkban (Ulreich, Bod, Eiszen)
 - 11) A Példák könyve; a példákrol általában. (Jávor, Hankis, Bárczi)
- Öt további dolgozat maradt a második félévre.

Legjobbakknak találom Hankist, Ulreichot, Szegőt. [...] Jó, de az elsőknél kevésbé alapos: Bárczi. [...] Az egész csoport munkája általában véve nagyon ki-elégítő s nem áll alatta a régebbi legjobb évfolyamoknak.

A II. évesek nagyobb arányú dolgozatokat készítenek (a XVI. század irodalmából) s épp ezért ritkábban kerül a sor egy-egy növendékre. [...]

A III. éveseket, nagy számuk miatt, két csoportra (klasszikusok és modernek) kellett osztanom. A klasszikusokkal a drámai irodalmat, a modernekkel a lírikusokat (legrészletesebben Petőfit) tárgyalom. [...] A modern csoportban most is Eckhart vezet: erős, reális érzék, pontosság, mindennek végére járó érdeklődés jellemzi. Balassi Bálintról dolgozik s már eddig is nagyon értékes eredményeket mutathat fel.”

1912. június 10.

„Az első évesek tízen voltak [...]. Ezek közül Hankis a legbiztatóbb: ő dolgozott legtöbbet s legkövetkezetesebb rendszerességgel; igen jó filológus válhat belőle.”

A II. évesek: „négyet emelek ki: Moravcsikot [Gyula], Koszó [János]t és Kántor [Lajos]t, kik igen különböző tehetségek (Moravcsik és Kántor inkább filológus, Koszó filozófiai studiumokat kedvel) és mind a hárman, sajnos, más szakra fognak specializálódni; negyedikül Firtos [Ferenc]t, ki páratlan szorgalmával tűnik ki s igen alkalmas oly munkára, mely türelmet és kitartást igényel: adatok összehöngészésére, kéziratok egybevetésére, unalmas könyvek elolvasására. Ezzel a ritka hajlandósággal már is értékes anyaggyűjtést végzett.”

III. évesek: „A modernek közt Eckhart válik ki, nemcsak mint legelevenebb, legérdeklődőbb elme, hanem mert más-irányú műveltsége is nagyobb, mint a többié; éppoly örömmel s hozzáértéssel végzi a filológiai alapvetés munkáját, mint a kritikai értékelést. Ha francia sikerei (mint az másoknál már előfordult) el nem kapatják: igen hasznos, derék tudós válhat belőle. [...] Németh Gyula már oly kizárólagosan nyelvész, de annak olyan őszintén az, hogy erősebb részvételre nem is erőltettem.”

1912. december 18.

Haladó francia: „Endrei és Szegő valamennyit felülmúlja (kivált Szegő) precíz ismeretekben, szorgalomban, önkéntes munkában.”

Magyar irodalom, I. év, „modern filológusok”: „Ez a csoport a 16. századi protestáns irodalommal foglalkozott.”

A „klassz. filológus csoport” „a kódexirodalommal foglalkozott”.

A II. évesek közt „igen jók”: Hankiss, Szegő. „Ez a csoport 16/17. századi prózaírókat tanulmányozott.

A III. évesek csoportja szépen s kellő érdeklődéssel dolgozik. Petőfivel foglalkoznak.”

1913. május 28.

„A távozó negyedévesek általában szép eredménnyel vizsgáztak. Öten készülnek közülök vizsgára: Eckhardt, Illés [Gyula], Jákó [Károly], Kasztner és Kardos [Lajos]. Igen jóra való tanulmányokat készítettek valamennyien. De tudományos munkásságra leginkább Eckhardt és Kardos látszik hivatottnak. Eckhart doktori értekezése messze meghaladja az efféle tanulmányok színvonalát; a Balassi

Bálintról szóló irodalomban régi idő óta ez az első, valóban pozitívumokkal dolgozó, jelentékenyebb kritikai dolgozat. Kardos leleményesebb és életrevalóbb; Eckhardt alighanem tájékozottabb és alaposabb.”

Haladó franciák: „Legtöbbre vitte Szegő, ki bátran mehetne francia szakra is.”

1913. december 19.

„Az első évesek, nagy számuk miatt, két csoportban: a) klasszikusok [...]. Ez a csoport a mondákkal foglalkozott; a következő dolgozatok keretében: Énekmondók (kidolgozta: Szerecz [Alajos], Radulovics [Ránky Ágoston]); krónikák (Székely-Doby [Zoltán], Dornics [István]); Kézai (Sélley [Elek], Ardeleanu [Vince]); Anonymus (Lukács [Nándor], Székely-Doby); Képes Krónika (Dornics, Székely-D.), Ardeleanu); a hunmondák irodalma Petz Gedeon előtt (Szerecz, Radulovics); Petz Gedeon tanulmánya (mind); Sebestyén elmélete (Szerecz); a jövő félévre maradt: Bleyer elmélete (Sélley, Ardeleanu, Dornics).”

„b) *Modernek*”: „A kódexirodalommal s annak némely XVI. századi folytatásai-val foglalkoztak.”

II. év: „Farkas [Gyula], Thanhoffer [Emil]: különösen szorgalmukkal s ambíciójukkal magaslanak ki.”

III. év: „Szegő, Hankiss és Endrei vezet. Hankiss eddig különösen filológiai pontosságban tűnt ki: újabban esztetikai mérlegelésekben is a legkomolyabbak egyikének látszik.”

Francia: „Az első csoport francia népmeséket s verseket olvas; a második Sylvestre Bonnard-t.”

1914. június 12.

III. év: „Legkomolyabb tehetségnek most is Szegőt tartom közöttük, a legszorgalmasabbnak pedig Hankisst.”

1918. június 18.

„Az év legörvendetesebb mozzanata: harctéri növendékeink egy részének ideiglenes hazatérése. Mily örömmel vonultak be ismét könyvtárunkba! Természetesen, nem ereszhették szabadjára mohó munka-kedvüket, hisz ennek a három hónapnak csak gyakorlati célja lehetett: megmenteni valami keveset a sajnos idővesztéséből: egy-egy szakdolgozat hirtelen nyélbe-ütése, egy-egy vizsga letétele. S talán nemcsak praktikus érdekből jobb így. E gépies munka után nem esett nekik oly nehezen az újból elszakadás, mint egy kedvök szerinti

elmerülés közepén. Aki a harctérről jött, általában egészségesebb lelki állapotban van, mint aki fogságból került haza (bár az utóbbi változatot csak az egy Farkas képviseli); ez érthető is. A harctéren tépelődésre alig jut idő; ott még a pihenés idején is cselekvő légkörben élnek; sajnosan érzik az idővesztésüket ők is; összehasonlítják ők is a maguk kénytelen hátramaradását az itthoniak zavartalan boldogulásával; de felveszik a fonalat, kiki a maga természete szerint, ott ahol elhagyták: szelid nyugalommal (mint *Budaker* [Károly]), a fiatal erő ép önbizalmával (mint *Jausz* [Béla]), vagy praktikus resignatioval (mint *Ulreich*). [...]

Kétségtelen, hogy a harctérik is, ha majd végleg hazajönnek, keresztül fognak esni egy válságos korszakon. A szervezet oly tartós megerőltetésére, s a harctér állandó lelki feszültségére előbb-utóbb reakciónak kell bekövetkeznie az életmód változtával, és pedig annál erősebbnek, mennél mohóbban esnek majd neki a rég nélkülözött szellemi munkának. Szép feladatunk lesz akkor: egy sokat szenvedett fiatal nemzedék lelki egyensúlyának biztosítása, s tapintatos visszavezetésük a régi munkakörbe. De a felől nyugodtak lehetünk, hogy visszatértükkel a Collegium erkölcsi fajsúlya lényegesen növekedni fog, s az a férfiaság és élettapasztalat, de főképp a békés tudományos foglalkozásnak az az érett megbecsülése, melyet magukkal hoznak, jótékony kihatással lesz nemcsak azokra, kiket éppen akkor itt találnak, hanem későbbi nemzedékekre, s minden bizonnyal a Collegium egész jövőjére.”

1918. augusztus 21.

„Mindössze három magyar szakos növendékem volt a nyári félévben. [...] A régi növendékek közül néhányan, francia nyelvismeretüket kívánván óvni és föléleszteni, – mások pedig – az újak közül – az idő mennél hasznosabb kiaknázására törekedvén: önként jelentkeztek francia kurzusra. Mindkét csoportban nagy örömem telt. A régiek [...] korántsem felejtettek annyit, mint hitték; ennek megállapítása szemmel láthatóan megnyugtatólag hatott rájuk.”

A kezdő francia csoport: „Megtanultak annyit e rövid idő alatt, hogy ha idejük és körülményeik engedik, most már magukban is folytathatják. Folytatni is akarják – a harctéren. Csak legyen rá mennél több nyugodt napjuk.”

1920. július 15.

Jelentés a magyar irodalomtörténeti szakvezetésről (1920. április – július):

„Az idő rövidege s a növendékek más irányu (karhatalmi) gyakori elfoglaltsága az idej munkát eleve megnehezítette. Mindamellet az átlagos eredmény igen jó.”

I. év: „Kerecsényi [Dezső] munkára termett, világos fejűnek látszik; Hunyadi [Károly] szerény, dolgos, tanulékony; Féja [Géza] alighanem több, mint a mennyit mutat: higgadtsága, uralma az anyagon, s tiszta gondolatfejtése: ebben a korban kellemesen lep meg.”

„A szokás ellenére, de hogy háborús múlásztásaik pótlásában segítségökre legyenek, a IV. évesekkel is tartottam az idén rendes órákat saját kérelmökre, a szokásos egyénekenkénti megbeszéléseken kívül.”

1921. június 29.

„A klasszika filológiával való korábbi szakcsoportosítás (magyar–latin–görög) a vizsgálatok miatt annyira terhesnek bizonyult, hogy a szaktanárok javaslatára le kellett mondanunk annak erőszakolásáról. Ennek azonban káros következménye a magyar szakos évfolyamok egyoldalúsága (a modern irányban), másfelől pedig a magyar irodalomtörténetnek, mint szaktudománynak szempontjából egy fontos ágának (a hazai latin nyelvű irodalom vizsgálatának) succrescentia nélkül maradása. A túlterhelést okozó görögnek az elhagyásával, magyar–latin szakcsoportosítás mégis csak lehetővé volna teendő; minthogy pedig tapasztalás szerint e szakra többnyire olyanok jelentkeznek, kik modern nyelveket nem tudnak, lehetőleg a német nyelven már jól tudó jelölteket kellene e magyar–latin szakcsoport számára megnyernünk. Aminthogy a német nyelv tudását elengedhetetlen feltételnek kellene tekintenünk a magyar–francia szakcsoportbeliek számára is.”

II. év: „Kerecsényi igen robusztus tehetség: maga az erő, lelki egészség, józan gondolkodás, munkabírás és munkakedv.”

„Bartha [János], valódi nyeresége a Collegiumnak, dísze az egész csoportnak. E kis gyöngye, ideges fiatal ember maga a tudományos lelkiismeretesség, a szerény tudásvágy, éber és okos kritikai érzék, világos bánni tudás komplikált, nagy anyagokkal, s ennél fogva a higgadt, világos közlőképesség. Úgy látom, társai is nagyra becsülik, mi mindig sokat jelent.”

1922. július 6.

„Magyar irodalomtörténeti szakóráimon az alap- és szakvizsga anyagbeosztásához kellett igazodnom (mint mindig): vagyis a két első évfolyamban nem foglalkozhattam oly anyaggal, ami már túllépi az alapvizsga tárgykörét. Ennek az a már sokszor panaszolt félszegség a következménye, hogy a magyar irodalom régibb, szegényesebb korszakára (1711-ig) két egész esztendő kell fordítanunk, míg újabb, végtelenül gazdagabb és sokfélebb feladatot kínáló korszakára csak

egy esztendő jut, a III. év (minthogy a IV. évekkel már csak egyenként, szakvizsgai és doktori értekezéseik szempontjából foglalkozunk).

I. évfolyamom ekként a kódexirodalommal s a XVI. századi prózával, II. évfolyamom a XVI/XVII. századi költészettel foglalkozott. E két évfolyamban állandó gondom volt a módszeres bevezetésre, a szaktudomány alapproblémáinak, s lehetőleg történetének a megismertetésére is. – III. évfolyamom a Bessenyei-Kazinczy-korral foglalkozott stíltörténeti szempontból, mi kétségtelenül a legtöbb oldalú előtanulmányt, tehát a történeti anyagban alapos tájékozódást igényel, – azután pedig az 1772–1848 közötti kor epikus műfajainak fejlődésével, miben a kezdeményező költői egyéniségek műfaj-teremtő és szabályozó hatására voltunk különös figyelemmel. A két alsó évfolyam a tárgy természetétől megkivánt tudományos önfegyelmzésben szép haladást tett; a III.-ik pedig (vagy legalább több tagja) a jelzett problémák iránt, melyek már nemcsak tárgyismeretet, hanem a műízlés némi fejlettségét s finomabb irodalmi értékek mérlegelésére érzékenységet is megkívánnak, mondhatom, hogy elsőrendű munkát végzett.”

„Bartát csak fokozottan dícsérhetem; a legkülönfélébb természetű irodalomtört. tanulmányokra egyaránt hajlamos; jelleme: komoly, tudós érdeklődés, egyéni szempont, probléma-felismerés, velős, csinos előadás – és szerénység. *Kerecsényi*: ugyanaz, de valami erőteljesebb, vaskosabb változatban.”

„Volt egy *francia* csoportom is; ú. n. haladó (franciául második éve tanuló) csoport. Ezzel nehezebb prózai szövegeket olvastattam, de költeményeket is, oly besosztással, hogy a francia költészet korszakos, főbb fordulatairól legalább vázlatos irodalomtört. képet is nyerhessenek.”

1923. május 29.

I. év: „E csoportban Szabó Mihály az egyetlen, kiről már most teljes bizonyossággal merek szólani. Komoly érdeklődés, sok szempontú alaposág és erős, józan elme jellemezte minden munkáját. Soha felszínes, vagy hevenyészett munkával nem állt elő. Szorgalma nem pusztán iskolás becsvágy, hanem egészséges munkakedv, tudományos hajlam és céltudat jele. Tehetsége, azt hiszem, az irodalmi studiumoknak inkább nyelvi-filológiai, mintsem eszthetikai oldala felé fogja hajtani.

Képességek tekintetében Keresztury [Dezső] alighanem legközelebb áll hozzá; de korántsem annyira egyensúlyozott, s a munkában sem oly nyúgdotan körütekintő. Egy-egy eredeti észrevétellel talán előtte jár Szabónak, viszont feltevésekre, idő előtti megállapításokra is hajlik; aktuális tárgyával komolyan foglalkozik ugyan, de a tágabb összefüggések nyomozásában nem egyszer a priori általánosítások csábításának enged. Több benne az önkényesség

(s talán inventio), kevesebb a formák és modor iránti respektus, mint Szabóban. (Egyébként: titkos versíró is, ami irodalom-szakosok közt kelleténél gyakoribb jelenség. Verseit láttam. Azokban is van kétségtelen jele a komolyabb és egyénibb gondolkodásmódnak; a mai kezdő lírikusok nagy többségével szemben pedig valami őszinte családias, sőt gyermetes kedély, ami bizonyos korai komorsággal különös módon társul).”

IV. év: „Kerecsényi, Bartha és Tóth Béla: tehetség és eredmények tekintetében is kimagaslóak. Szakvizsgai dolgozataik nem sablonos témák, hanem eddig kevésbé átvizsgált területen mozognak.

Bartha és Tóth stiltörténeti tárgykörben dolgoztak, s a magyar költői stílus egy-egy korszakos formáját (a Gyöngyösi-, ill. a Himfy-félét) tanulmányozták nagy kedvvel és hivatottsággal. Kerecsényi pedig figyelemre méltó adatgyűjtéssel és történeti érzékkel vetett nem-egy részletében újszerű világosságot a magyar irodalmi tudat kifejlése történetére. Valamennyi tanulmány között súlyra övé az első; a Barthaé egy szép és sokatigérő első részlet; a Tóth Béláé aránylag legszűkebb körű, de tárgyához mérten igen sikerült, és eleven kidolgozása is. Ők hárman e dolgozatokkal oly útra léptek, melyen még érdemes nevet szerzhetnek maguknak a szaktudomány továbbvitelében. Ily irányú érdeklődésük egyszersmind annak is biztosítéka, hogy tanári pályájukon az irodalmi nevelés feladatát a történeti anyag életszerű felfogásával, vonzón és hatékonyan fogják tudni teljesíteni.”

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szojka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Süle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia